

Bieżące wydanie „Polityki Społecznej” spina – wydaje się – powracająca refleksja nad instytucjami państwa opiekuńczego. Są one mniej czy bardziej hojne, jednak państwo to stanowi trwały element naszej rzeczywistości – jedni mówią, że aż nadto trwały, inni wskazują na to, że nie samą ideę państwa opiekuńczego należy kwestionować, lecz na to, że jego poszczególne instytucje pilnie domagają się proefektywnościowych reform; jeszcze inni wskazują na konieczność nieco innego rozłożenia źródeł finansowania wydatków socjalnych. Mówiąc najkrócej, spór toczy się przynajmniej od ćwierćwiecza, argumenty merytoryczne przeplatają z racjami ideologicznymi, empiria wcale nie wspiera jednoznacznie tezy, wedle której wydatki socjalne kłócą się z rynkową efektywnością etc. Ale, niezależnie od ogólnych – niekiedy ogólnikowych – konstatacji, warto koncentrować się na analizie instytucjonalnego szczegółu – i to właśnie mieliśmy na uwadze, proponując naszym Czytelnikom wakacyjną lekturę.

Redakcja

NOWE METODY BADANIA JAKOŚCI I PRZYDATNOŚCI KSZTAŁCENIA W SZKOŁACH WYŻSZYCH

Mieczysław Kabaj
Instytut Pracy i Spraw Socjalnych

(...) Dzięki studiom udało mi się całkowicie zmienić życie osobiste, nauczyłam się asertywności, jestem kreatywną kobietą, która zna swoją wartość, mogę realizować marzenia dotyczące kariery zawodowej i zdobyć zawód, który daje mi ogromną satysfakcję i także (...) niezłe zarobki.

(Z wypowiedzi absolwentki WSEE w Warszawie)

WSTĘP

W Polsce rzadko podejmowane są badania losów i karier zawodowych absolwentów szkół wyższych i średnich zawodowych¹. Wiele uczelni systemowo nie chce wiedzieć, gdzie ich absolwenci znaleźli zatrudnienie, jak ułożyły się ich losy, jak oceniają jakość i przydatność kształcenia. Mądre kierowanie uczelnią bez tej wiedzy nie jest w pełni możliwe, ale stwarza pewien komfort życia „w wieży z kości słoniowej”, z dala od zgiełku skrzeczącej rzeczywistości.

Wbrew panującym stereotypom podjęliśmy kompleksowe badania losów i karier zawodowych absolwentów Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Warszawie. Praca ta stanowi kontynuację prowadzonych w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych badań efektywności kształcenia zawodowego i prac nad metodologią badań losów i karier zawodowych absolwentów szkół².

CZTERY POWODY I UWARUNKOWANIA POTRZEBY BADAŃ LOSÓW I KARIER ZAWODOWYCH ABSOLWENTÓW SZKÓŁ WYŻSZYCH

Badanie losów i karier zawodowych absolwentów szkół wyższych stanowi nową dziedzinę wiedzy stosowanej. Rosnące znaczenie tych badań wynika z kilku powodów i nowych uwarunkowań.

Asymetria rosnącej liczby studentów i liczby nauczycieli akademickich

W okresie transformacji dokonana się swoista rewolucja edukacyjna: zwiększyła się liczba uczelni wyższych ze 112 w 1990 r. do 427 w 2005 r. Powstało ponad 300 nowych prywatnych wyższych uczelni; utworzono 14 nowych uczelni państwowych, których ogólna liczba zwiększyła się do 126. Proporcjonalnie wzrosła też liczba studentów z 404 tys. w 1990 r. do 1926 tys. w 2005 r., a więc prawie pięciokrotnie.

Z kolei liczba nauczycieli akademickich zwiększyła się z 64 tys. w 1990 r. do 96 tys. w 2005 r., czyli tylko o 50%, a liczba profesorów z 11 tys. do 22 tys., czyli tylko dwukrotnie. Jak widać, wystąpiła wyraźna asymetria między zwiększeniem się liczby studentów i nauczycieli akademickich, co mogło prowadzić do obniżenia poziomu nauczania na wielu uczelniach. Warto tę tezę zweryfikować, badając jakość kształcenia w wyższych uczelniach.

Rosnąca ranga jakości i przydatności kształcenia

Zwiększa się ranga poprawy jakości i przydatności kształcenia. Aby ulepszać jakość i strukturę kształcenia, uczelnie powinny dysponować rozległą wiedzą o losach zawodowych swoich absolwentów. Szczególnie ważna jest wiedza o tym, co absolwenci sądzą o jakości kształcenia, które przedmioty są użyteczne, a z których można zrezygnować lub ograniczyć liczbę godzin wykładów. Wiedza ta umożliwić może poprawę struktury i jakości kształcenia.

Rosnąca konkurencja na rynku pracy

Zmiany struktury i jakości kształcenia zdeterminowane są rosnącą konkurencją na rynku pracy, większymi trudnościami znalezienia odpowiedniego zatrudnienia. Obecnie w urzędach pracy zarejestrowało się 152 tys. osób z wyższym wykształceniem (stopa bezrobocia na koniec 2005 r. – 7,2%); jednakże faktyczna liczba osób bezrobotnych z wyższym wykształceniem – według mojego szacunku – jest prawie trzykrotnie wyższa i sięga 450 tys., gdyż średnio tylko co trzeci bezrobotny z wyższym wykształceniem rejestruje się w urzędzie pracy. Urzędy te na ogół nie dysponują atrakcyjnymi ofertami dla ludzi z takim wykształceniem. W warunkach dużego bezrobocia szanse znalezienia pracy będą proporcjonalne do wiedzy, umiejętności i aktywności absolwentów szkół wyższych.

Czynniki demograficzne

Zmniejszają się roczniki osiągające wiek studiów wyższych (19–24 lat), rosną trudności rekrutacji nowych studentów i konkurencja między uczelniami. Rozszerzają się możliwości wyboru uczelni i kierunku studiów (często płatnych), a więc jakość i przydatność kształcenia nabierają nowej rangi w rekrutacji studentów.

W tych warunkach coraz większego znaczenia nabierają nowe i racjonalne metody oceny jakości i przydatności kształcenia w szkołach wyższych. Dotychczas oceny te przygotowywane są najczęściej przez zewnętrznych ewaluatorów, którzy nie znają dobrze ocenianej uczelni, mają subiektywny system wartości i własne kryteria ocen. Często, pracując w innych uczelniach, traktują badaną przez siebie szkołę jako konkurencyjną wobec macierzystego miejsca pracy. Nierzadko apriorycznie oceniają badaną uczelnię z racji odmiennych poglądów i orientacji, które wyznają, od tych, które reprezentują przedstawiciele badanej uczelni³.

Podobnie ustala się ranking szkół wyższych, oparty na 18 kryteriach⁴. W obu przypadkach ignoruje się podmiot tych ocen, a mianowicie studentów, a nade wszystko absolwentów, ich oceny jakości i przydatności studiów, ich losy i kariery zawodowe po ukończeniu studiów.

JAKOŚĆ I PRZYDATNOŚĆ KSZTAŁCENIA – KRYTERIA KOMPLEMENTARNE

Stosowane dotychczas kryteria ocen ignorują całkowicie najistotniejszą miarę jakości, przydatności i efektywności kształcenia, a mianowicie odpowiedź na pytanie, jaki procent absolwentów uzyskuje zatrudnienie, np. w okresie 12 miesięcy po ukończeniu studiów, a jaki ciągle szuka pracy. Teoretycznie jakość kształcenia może być wysoka i uczelnia zajmie wysokie miejsce w rankingu opartym na 18 kryteriach, ale przydatność kształcenia może być niska i tylko np. 50% absolwentów znajdzie zatrudnienie, a pozostali będą ciągle bezrobotnymi. Te dwa kryteria – jakość i przydatność kształcenia powinny być komplementarne, ale nie zawsze tak bywa. Aby więc ocenić stopień komplementarności tych kryteriów, niezbędne jest badanie losów i karier zawodowych absolwentów.

W końcu ostatecznym celem studiów wyższych jest stworzenie szansy uzyskania lepszej, ciekawszej i lepiej płatnej pracy. Ekonomiści nazywają ten efekt **wartością dodaną**. Warto zatem zbadać tę wartość dodaną na przykładzie jednej wyższej uczelni.

ZAKRES I METODA BADAŃ

Podjmując pilotażowe badanie losów i karier zawodowych absolwentów Wyższej Szkoły Społeczno-Ekonomicznej w Warszawie, postanowiliśmy zerwać z tradycją wewnętrznego oceny jakości kształcenia przez zewnętrznych ewaluatorów. Ambicją tego badania było nie tylko dostarczenie kierownictwu uczelni, jej profesorom i wykładowcom oraz pracownikom administracyjnym nowych, bezcennych informacji o losach absolwentów, o tym, co oni sądzą o jakości i poziomie wykładów, o sposobach traktowania studentów, ale także **zaprojektowanie i wytestowanie nowej metody ewaluacji jakości i przydatności kształcenia w szkołach wyższych na przykładzie**

WSSE w Warszawie. Bohaterami tej metody nie są studenci, ale głównie absolwenci. Zakładamy bowiem, że efekty i jakość pracy uczelni wyższej mogą ocenić w sposób obiektywny nie zewnątrzni ewaluatorzy, ale głównie jej absolwenci.

Składa się na to kilka powodów. Absolwenci nie są w żaden sposób zależni od uczelni, jej profesorów lub administracji; są więc całkowicie obiektywni w swoich sądach. Po wtóre, jakość i przydatność studiów można ocenić dopiero na stanowiskach pracy, w realnej działalności zawodowej. Wówczas i tylko wówczas można zweryfikować wartość wiedzy zdobytej na uczelni, jej przydatność, braki i niedostatki. Tego nie są zdolni ocenić nawet najlepsi zewnątrzni ewaluatorzy z wieloma tytułami naukowymi, nie mogą tego ocenić także studenci. Uczynić to mogą w sposób pełny i użyteczny dla władz uczelni i kadry nauczającej jedynie jej absolwenci.

Badaniem objęto absolwentów WSSE, którzy ukończyli studia w latach 1999–2005 (szkoła rozpoczęła działalność w październiku 1996 r.). Łącznie wysłano 4159 anonimowych kwestionariuszy; 145 nie dotarło do absolwentów, gdyż zmienili miejsce zamieszkania. Otrzymaliśmy 906 wypełnionych kwestionariuszy, czyli 23% (w tym 10 po wyznaczonym terminie, które nie zostały uwzględnione w raporcie). Procent zwrotów jest zadowalający, wyższy niż w znanych nam badaniach losów absolwentów⁵. Badanie należy uznać za reprezentatywne dla całej populacji absolwentów WSSE⁶.

Ankieta zawierała 40 pytań i składała się z czterech części:

A. Informacje ogólne (płeć, wiek, miejsce zamieszkania, rok ukończenia studiów, metody finansowania studiów itp.).

B. Ocena jakości i przydatności studiów (motywacje do podjęcia studiów w WSSE, ocena poziomu i jakości wykładów, wyposażenie uczelni, warunki studiowania, oceny przydatności przedmiotów nauczania itp.).

C. Praca i kariera zawodowa (zmiany statusu zawodowego po ukończeniu studiów, wpływ studiów na życie osobiste i zawodowe absolwentów, na awans zawodowy, wynagrodzenie i dochody, kontynuacja nauki na innych uczelniach na studiach magisterskich i dalsze plany edukacyjne).

D. Pytanie otwarte, na które odpowiedziało aż 310 respondentów. Odpowiedzi miały charakter dodatkowych refleksji i ocen uczelni, profesorów, warunków studiowania, wpływu ukończonych studiów na życie osobiste i zawodowe respondentów. Odpowiedzi miały różny charakter i objętość; wiele spośród nich ocenia krytycznie uczelnię, zawiera sugestie poprawy jakości kształcenia, ale znakomita większość ma charakter pozytywny; są wyrazem wdzięczności za umożliwienie studiowania na odległość, łączenia pracy zawodowej i studiów (87% absolwentów pracowało w czasie studiów), łączenia obowiązków rodzinnych i nauki w szkole wyższej, za przybliżenie szkoły do małych miast i wiosek, w których mieszka ponad połowa absolwentów. Wielu absolwentów docenia dobrą atmosferę, partnerski stosunek profesorów, asystentów do studentów, ich podmiotowe traktowanie. W raporcie zamieszczono pełne teksty wypowiedzi absolwentów WSSE, natomiast w przypisach do nich wyjaśniono niektóre kwestie na podstawie informacji uczelni.

Lektura wypowiedzi nasuwa wiele refleksji. Będzie ona zapewne użyteczna dla wszystkich pracowników

uczelnii. Dowodzi bowiem dużej dojrzałości absolwentów WSSE. Nowa metoda oceny jakości i przydatności kształcenia w szkołach wyższych została w pełni wytestowana. Powinna być brana pod uwagę przez Państwową Komisję Akredytacyjną w ewaluacji poszczególnych uczelni. Dla ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego powinna ona służyć do oceny jakości i obiektywności prezentowanych analiz poszczególnych szkół, opracowanych przez Państwową Komisję Akredytacyjną, która dokonuje ocen szkół wyższych dopiero od kilku lat. Wypracowanie natomiast kryteriów takich ocen to jeden z najtrudniejszych problemów wszystkich współczesnych instytucji zajmujących się ewaluacją szkół wyższych.

W artykule przedstawiam w wielkim skrócie niektóre wyniki sondażu. Obejmują one ogólną charakterystykę struktury studentów oraz ich losy i kariery zawodowe, czyli ocenę wartości dodanej studiów w WSSE. Przedstawiam także wyniki testu nowej metody badania jakości i przydatności kształcenia w szkołach wyższych⁷.

CECHY CHARAKTERYSTYCZNE STUDENTÓW I ABSOLWENTÓW WSSE

Na polskich uczelniach przewagę mają kobiety. W roku akademickim 2004/2005 studiowało 1926 tys. studentów, w tym 1088 tys. kobiet, czyli 56%. W WSSE przewaga kobiet była i jest wyjątkowo wysoka. Wśród absolwentów było aż 75% kobiet. Z wypowiedzi absolwentów można wysnuć wniosek, że kształcenie na odległość najbardziej odpowiada kobietom, gdyż umożliwia godzenie zdobywania wiedzy z pracą i obowiązkami rodzinnymi.

Struktura studentów i absolwentów WSSE według miejsca zamieszkania różni się znacznie od innych polskich uczelni. Co czwarty absolwent (student) mieszka na wsi (w Polsce co dwudziesty). Aż 43% absolwentów mieszka na wsi lub w bardzo małych miastach (do 24 tys. mieszkańców). Natomiast 60% absolwentów mieszkało na wsi i w małych miastach (do 49 tys. mieszkańców). W Polsce w miastach do 49 tys. mieszkańców mieszkało tylko 21% ludności. Określa to charakter WSSE i dostosowany do tej struktury system nauczania na odległość, a także konieczność zbliżenia sal wykładowych do miejsc zamieszkania studentów.

Respondenci dowiedzieli się o WSSE z pięciu różnych źródeł, ale najczęściej od znajomych studiujących w WSSE lub od jej absolwentów. Informacja ta może pośrednio świadczyć o zadowoleniu ze studiów w WSSE, gdyż zwykle nie rekomenduje się swoim znajomym uczelni, która nie spełnia oczekiwań studentów.

Jedną z charakterystycznych cech WSSE jest struktura studentów i absolwentów według wieku. Na polskich uczelniach 66% studentów mieściło się w przedziale wieku 19–24 lat, a 34% przekroczyło 25 lat. W WSSE wśród absolwentów tylko 10,8% mieściło się w wieku studiów wyższych (19–24), natomiast 87% przekroczyło 25 lat. 244 absolwentów, czyli 27%, przekroczyło 45 lat, a 4% nawet 55. rok życia. Wydaje się, że struktura studentów WSSE według wieku nie różni się w sposób zasadniczy od struktury absolwentów, gdyż większość z nich ukończyła studia w latach 2003–2005.

Uczelnia stworzyła unikalne szanse studiów ludziom, którzy z wielu powodów (np. braku środków

finansowych, obowiązków rodzinnych, pracy zawodowej itd.) nie mogli studiować w normalnym trybie. Wśród tych osób znaleźli się ludzie utalentowani, którzy już w wieku bardzo dojrzałym okazali się zdolni, aby ukończyć studia wyższe, a wielu z nich (28%) ukończyło studia magisterskie, a następne 34% podjęło studia magisterskie w innych uczelniach (publicznych i prywatnych).

W Polsce 65% studentów finansuje studia z własnych środków. W WSSE wskaźnik ten wynosi prawie 85%. Ponad 60% respondentów finansowało studia z własnych dochodów z pracy lub z działalności gospodarczej. Wyłącznie z pomocy rodziny korzystało blisko 15% absolwentów, natomiast z pomocy rodziny i własnych dochodów – blisko 18% respondentów. W finansowaniu studiów marginalną rolę odgrywały oszczędności (4,5% wskazań) i kredyty bankowe (4% wskazań).

Wyniki tej analizy podważają hipotezę, że studia w szkołach prywatnych (podobnie jak w dziennych szkołach publicznych) finansowane są głównie przez rodziców studentów. Nie jest to też prawdą w przypadku WSSE, gdyż większość studentów płaciła za studia z własnych dochodów (87% było zatrudnionych lub prowadziła własną działalność gospodarczą w okresie studiów).

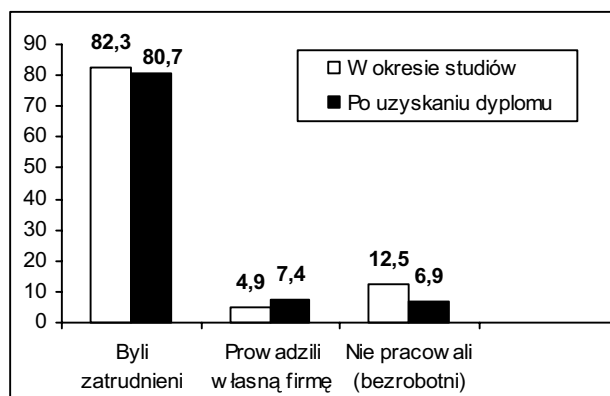
PRACA I KARIERA ZAWODOWA ABSOLWENTÓW: WARTOŚĆ DODANA STUDIÓW WYŻSZYCH

Zbadaliśmy sytuację zawodową respondentów w okresie studiów i po ich ukończeniu, rodzaj umowy o pracę, aktywność absolwentów w tworzeniu własnych firm, prawdopodobny awans zawodowy i płacowy związany z ukończeniem studiów, uzyskiwane wynagrodzenie, czyli wartość dodaną studiów wyższych.

Status zawodowy w okresie studiów i po ich ukończeniu

W okresie studiów 82,3% respondentów było zatrudnionych, a 4,9% prowadziło własną firmę. W sumie 87,2% respondentów było aktywnych zawodowo (wykres 1). Wskaźniki te określają charakter uczelni i sposoby nauczania. Jest to uczelnia dla ludzi pracujących. Dzieje się tak dlatego, że uczelnia wprowadziła nowe metody nauczania, wykorzystując nowoczesne metody komunikacji; stworzyła także sale wykładowe w terenie i interaktywną telewizyjną łączność satelitarną.

Wykres 1. Status zawodowy respondentów w okresie studiów i obecnie (w %)

Po studiach sytuacja zawodowa respondentów uległa pewnej zmianie. Część z nich, dotychczas zatrudnionych, utworzyła własne firmy; udział samozatrudnienia zwiększył się z 4,9% do 7,4%. Po wtóre, udział niepracujących (bezrobotnych) zmniejszył się z 12,5% do 6,9%.

Generalnie zwiększył się wskaźnik zatrudnienia z 87,2% do 88,1%. Warto zauważyć, że jest to wysoki (najwyższy) wskaźnik zatrudnienia wśród zdolnych do pracy w Polsce, w tym także osób z wyższym wykształceniem.

Gdzie pracują?

Mniej więcej co drugi absolwent WSSE pracuje w przedsiębiorstwie państwowym, w urzędzie lub w instytucji; co czwarty zatrudniony jest w firmie prywatnej o zasięgu krajowym lub międzynarodowym albo w zagranicznej firmie prywatnej.

Struktura zatrudnienia absolwentów WSSE różni się od średniej krajowej, gdzie w sektorze publicznym pracowało tylko 25%, a w prywatnym 75%.

Charakter umowy o pracę

W Polsce dokonana się szybka zmiana struktury zatrudnienia. Zwiększył się znacznie udział pracowników zatrudnionych na czas określony, który zbliża się obecnie do 30%; jedynie w Hiszpanii udział tych umów był o parę punktów procentowych wyższy. Wśród respondentów udział umów o pracę na czas określony wynosił 15,8%; był niższy niż średni w Polsce.

Z kolei udział zatrudnienia w niepełnym wymiarze czasu pracy (łącznie z umowami o dzieło i umowami zlecenia) wynosił tylko 3,6%; był ponad trzykrotnie niższy niż średnia krajowa. Oznacza to, że pozycja zawodowa respondentów była bardziej stabilna niż w przypadku pozostałych pracowników w polskiej gospodarce.

Wielkość firm

Blisko połowa respondentów pracowała w firmach małych lub średnich zatrudniających do 100 pracowników; tylko 12,3% pracowało w firmach dużych, zatrudniających powyżej 500 zatrudnionych.

Respondenci prowadzący własne firmy zatrudniali najczęściej do 5 pracowników (65,1%), a więc dominowały bardzo małe firmy. Jedynie 0,6% firm zatrudniało więcej niż 50 osób.

Uzyskiwane wynagrodzenia (dochody)

Na poziom wynagrodzeń (dochodów) przemożny wpływ ma lokalizacja firm zatrudniających respondentów. Prawie co drugi absolwent mieszka na wsi lub w bardzo małym mieście (do 24 tys. mieszkańców). Poziom wynagrodzeń w tych miejscowościach jest znacznie niższy niż średni w Polsce. Jednakże absolwenci WSSE uzyskiwali relatywnie wyższe płace (dochody): 1/3 – do 1500 zł miesięcznie, 1/3 – od 1501 zł do 2500 zł oraz 1/3 – powyżej 2501 zł.

Warto zauważyć, że wynagrodzenie powyżej 3000 zł miesięcznie uzyskiwał co piąty respondent (w gospodarce narodowej co ósmy).

Wpływ studiów w WSSE na wzrost wynagrodzeń

Zapytaliśmy respondentów, czy studia w WSSE wpłynęły na wzrost ich wynagrodzeń. Prawie 50%

udzieliło pozytywnej odpowiedzi (miało duży wpływ lub częściowy wpływ). Pozostali stwierdzili, że był on niewielki (14,2%) lub żaden (32%).

Przydatność studiów w wykonywanej pracy

Ocena przydatności zdobytej w WSSE wiedzy w wykonywanej pracy jest niezwykle ważnym miernikiem adekwatności programu nauczania.

Aż 42,6% respondentów odpowiedziało pozytywnie na nasze pytanie, a 40,3% odpowiedziało „tak, częściowo”. Jedynie co ósmy absolwent stwierdził, że zdobyta w WSSE wiedza nie jest przydatna w pracy zawodowej.

Kluczem do interpretacji tych wskaźników jest odpowiedź na pytanie, czy wykonywana praca jest zgodna z kierunkiem studiów respondenta. Jeżeli nie jest zgodna, to wiedza zdobyta jest tylko częściowo przydatna lub nie jest przydatna.

Blisko 40% odpowiedziało, że wykonywana praca jest w pełni zgodna z kierunkiem studiów, a 34%, że tylko częściowo. Odpowiedzi na powyższe pytanie są prawie w pełni koherentne z udzielonymi na poprzednie.

Zadowolenie z obecnej pracy

Zadowolenie (lub niezadowolenie) z wykonywanej pracy stanowi syntetyczny wskaźnik często badany przez socjologów i ekonomistów. Na trzy pierwsze pytania ankiety („bardzo zadowolony, zadowolony, spełnia moje oczekiwania”) pozytywnie odpowiedziało 672 respondentów, czyli 75% całej populacji badanych. Jest to wynik znacznie lepszy niż w innych badaniach⁸.

Jednak 263 respondentów (29%) odpowiedziało, że nie są zadowoleni – mieli większe oczekiwania, praca nie spełnia ich ambicji, a pracę traktują wyłącznie jako źródło pozyskiwania dochodów. Mimo tych ocen tylko 21 osób (2,3%) chce odejść z pracy. Ten ostatni marginalny wskaźnik odzwierciedla faktyczne niezadowolenie z wykonywanej pracy, ale także szanse zmiany pracy na lepszą, bardziej interesującą na lokalnym rynku pracy.

Najczęściej wymieniane braki w wykształceniu

Odpowiedzi na pytanie mogą sugerować kierunki zmian programu nauczania. Respondentom na zajmowanych stanowiskach najczęściej brakowało następujących umiejętności: znajomości języków obcych (83 wskazania), praktyki, ćwiczeń (60), obsługi komputera, znajomości programów (41), znajomości prawa, poruszania się w aktach prawnych, ustawach (15), wysokiej asertywności, autoprezentacji (14).

Wpływ wykształcenia na szanse zatrudnienia i zmianę miejsca pracy

Ustalenie wpływu wykształcenia zdobytego na studiach na łatwość zdobycia lub zmiany pracy nie jest ani proste, ani łatwe. Większość respondentów mieszka na wsi i w małych miastach, gdzie występuje duże bezrobocie. To głównie determinuje możliwość zdobycia (zmiany) pracy. Respondenci oceniają jednak, że wpływ studiów na ich szanse zatrudnienia był pozytywny.

Blisko połowa respondentów (45,4%), którzy poszukiwali pracy, stwierdziła pozytywny związek między wiedzą i wykształceniem a szansą zdobycia pracy. Podobny wynik odnotowaliśmy w przypadku możliwości zmiany pracy (49,4%). Około 1/3 respondentów udzieliła negatywnych odpowiedzi. Przyczyną tego może być rosnąca podaż absolwentów szkół wyższych i duże bezrobocie na lokalnych rynkach pracy.

Pożądane cechy pracowników

Zapytaliśmy pracujących absolwentów, na jakie cechy pracodawcy zwracają szczególną uwagę. Odpowiedź na to pytanie jest ważna dla doskonalenia procesu nauczania. Najważniejszą rolę odgrywają: poziom umiejętności zawodowych, kierunek wykształcenia zawodowego, poziom wykształcenia, umiejętność pracy w zespole, elastyczność, staż pracy (doświadczenie zawodowe) i wiek absolwenta.

Znaczenie umiejętności zawodowych i stażu pracy sugeruje konieczność zorganizowania przez uczelnię praktyk zawodowych dla tych studentów, którzy w czasie studiów nie pracują. Sugestię taką wysunęli respondenci w odpowiedziach na pytanie otwarte.

Przydatność pracy dyplomowej w pracy zawodowej

Ponad 26% respondentów uznało, że praca dyplomowa była bardzo przydatna w dalszej pracy zawodowej, a 40,5% – że częściowo; prawie co trzeci absolwent stwierdził, że nie była ona przydatna w pracy zawodowej.

Mała przydatność pracy dyplomowej może wynikać stąd, że jej temat nie był związany z wykonywaną pracą albo respondenci zmienili pracę i zainteresowania zawodowe.

Ogólna ocena jakości i przydatności studiów – próba nowej metody

W Polsce prowadzone są rankingi wyższych uczelni. Zwykle oparte są one na analitycznych kryteriach wewnętrznych, jak: przebieg procesu dydaktycznego, poziom wykładów, warunki materialne nauczania (sale wykładowe), wyposażenie uczelni (biblioteka, komputery itd.). Oceny dokonują zwykle zewnętrzni specjaliści z Państwowej Komisji Akredytacyjnej.

Prowadząc badania losów absolwentów WSSE, uwzględniliśmy wymienione wyżej kryteria, ale dokonaliśmy próby wytestowania innej, nowej metody oceny jakości kształcenia.

Pięć mierników nowej metody oceny jakości i przydatności studiów

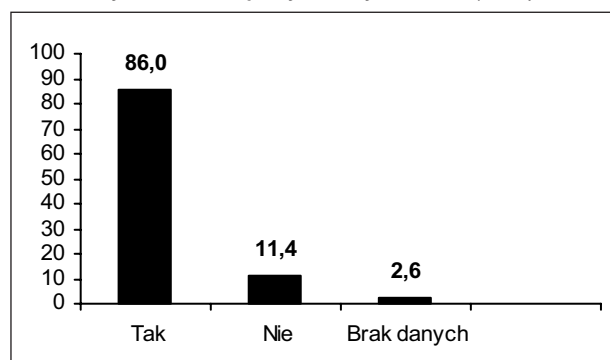
Na nową metodę składa się pięć mierników.

1. Ponowny wybór tej samej szkoły wyższej.

Najbardziej syntetyczny miernik sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy absolwenci, gdyby mogli ponownie wybrać szkołę wyższą, to wybraliby WSSE. Odpowiedź na to pytanie jest sumą doświadczeń z okresu studiów i okresu pracy po studiach (np. wysokość czesnego, możliwość łączenia studiów z pracą zawodową, awans po ukończeniu studiów itd.). Jeżeli więc dominuje odpowiedź „nie”, wówczas

oznacza to negatywną ocenę jakości i przydatności studiów. Jeśli większość absolwentów odpowiedziała „tak”, to oznacza to dobrą ocenę studiów i ich przydatność w pracy zawodowej i życiu osobistym. Wyniki naszego sondażu przedstawia wykres 2.

Wykres 2. Czy gdyby absolwenci mogli ponownie wybrać szkołę, wybraliby WSSE? (w %)

Wynik jest zaskakujący: aż 86% wybrałoby ponownie WSSE w Warszawie, a tylko 11,4% udzieliło negatywnej odpowiedzi. Porównanie tych wyników z innymi uczelniami pomogłoby ustalić w sposób bardziej adekwatny ranking szkół wyższych i miejsce WSSE w tym rankingu. Jest to niezwykle pozytywna ocena jakości, przydatności i warunków studiów. Z wielu wypowiedzi (na pytanie otwarte) wynika nie-dwuznacznie, że znaczny odsetek dzieci (a nawet wnuków) absolwentów wybiera studia w WSSE.

Innym wskaźnikiem pozytywnego stosunku do uczelni jest odpowiedź na pytanie ankiety, w jaki sposób respondent dowiedział się o istnieniu WSSE. Aż 379 osób (spośród 896 respondentów), tj. ponad 42%, dowiedziało się o istnieniu uczelni od znajomych uczęszczających do tej szkoły lub będących jej absolwentami.

Sceptycy i krytycy WSSE mogą odmiennie interpretować ten niezwykle pozytywny wynik, a mianowicie mogą sugerować tezę, że jest to częściowo efektem łatwości zdobycia dyplomu w tej uczelni. Aby zweryfikować tę tezę, niezbędne jest przeanalizowanie innych mierników efektywności i przydatności kształcenia.

2. Wpływ studiów na życie osobiste i zawodowe. Jest rzeczą interesującą, że większość absolwentów ocenia pozytywnie wpływ studiów na ich życie osobiste i zawodowe. Najbardziej interesujące jest jednak to, że więcej (71,7%) ocenia pozytywnie wpływ WSSE na ich życie osobiste niż na życie zawodowe (66,9%), choć oba rezultaty są bardzo wysokie.

3. Zmiana pozycji zawodowej. Większość (87,4%) absolwentów pracowała w okresie studiów, w tym 4,9% prowadziło własną firmę. Studia – zdaniem absolwentów – przyczyniły się do dwóch zmian. Po pierwsze, liczba osób prowadzących własną firmę zwiększyła się z 44 w okresie studiów do 66, czyli o 50%. Po wtóre, liczba osób niepracujących (bezrobotnych) zmniejszyła się ze 112 (12,5%) w okresie studiów do 62 (6,9%) po studiach. Stopa bezrobocia (bezrobotni do czynnych zawodowo) była więc trzykrotnie niższa niż średnia krajowa.

4. Awans zawodowy. Jest to miernik niezwykle ważny, gdyż oznacza, że studia ułatwiły lub przyspieszyły (lub nie miały pozytywnego wpływu) na awans zawodowy.

Co trzeci absolwent awansował (30,7%). Nie jest to bardzo wysoki wskaźnik, ale warto przypomnieć, że blisko 60% respondentów ukończyło studia w okresie ostatnich trzech lat, czyli okres pracy po studiach był bardzo krótki. Respondenci wskazali 29 stanowisk pracy, na które awansowali po ukończeniu studiów. Są wśród nich stanowiska dyrektorów, kierowników, naczelników, głównych księgowych, specjalistów, urzędników mianowanych itd.

Innym miarą awansu poziomu (na zajmowanym stanowisku) jest odpowiedź na pytanie, czy po ukończeniu studiów absolwenci wykonują ciekawszą pracę. 27% absolwentów stwierdziło, że zaszła taka okoliczność, a 30%, że częściowo ich praca jest ciekawsza; w sumie 57% zauważyło zmiany w charakterze ich pracy.

5. Potencjał intelektualny do dalszego studiowania. Niezwykle ważnym miernikiem jakości studiów w WSSE są dalsze losy edukacyjne absolwentów. Szkoły wyższe, w których poziom nauczania jest niski, nie stwarzają szans kontynuacji i ukończenia studiów magisterskich z dobrym wynikiem w innych uczelniach prywatnych lub publicznych. Zbadaliśmy więc tę kwestię w odniesieniu do WSSE. Podzieliliśmy absolwentów na trzy grupy: (1) tych, którzy ukończyli studia magisterskie i uzyskali stopień magistra; (2) tych, którzy aktualnie studiuje oraz (3) tych, którzy zamierzają podjąć studia magisterskie.

Spośród pełnej populacji respondentów studia magisterskie ukończyło 258 osób, czyli 28,7% ogółu absolwentów, co ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Czy Pan/i ukończył/a studia magisterskie?

Odpowiedzi na pytanie	Liczba respondentów	Wskaźniki struktury w %
Tak	258	28,7
Nie	625	69,8
Brak danych	13	1,5
Razem	896	100,0

Z tabeli wynika, że prawie co trzeci absolwent ukończył studia magisterskie. Wskaźnik ten jest jednak mylący, gdyż studiów magisterskich nie mogli jeszcze przecież ukończyć absolwenci z lat 2004–2005 (łącznie 470 osób). Jeżeli więc wyłączyć tę grupę z całej populacji, to okaże się, że 66% absolwentów z lat 1999–2003, czyli 2/3, ukończyło studia magisterskie.

Informacja ta jest ciągle niepełna, gdyż nie wiemy, z jakim wynikiem ukończyli oni te studia. Odpowiedź na to pytanie daje tabela 2.

Tabela 2. Z jakim wynikiem ukończył/a Pan/i studia magisterskie?

Odpowiedzi na pytanie	Liczba respondentów	Wskaźniki struktury w %
Dostateczny	6	2,3
Dobry	123	47,7
Bardzo dobry	121	46,9
Brak danych	8	3,1
Razem	258	100,0

Z wynikiem bardzo dobrym ukończyło studia magisterskie 121 respondentów (46,9%), wynikiem dobrym – 123 osoby (47,7%), a z dostatecznym tylko

6 osób (2,3%). W sumie 95% absolwentów WSSE ukończyło studia magisterskie z wynikiem dobrym lub bardzo dobrym.

I jeszcze jedno pytanie – gdzie studiowali? Odpowiedź daje tabela 3.

Tabela 3. W jakiej uczelni Pan/i studiował/a?

Odpowiedzi na pytanie	Liczba respondentów	Wskaźniki struktury w %
Publicznej	85	32,9
Prywatnej	170	65,9
Brak danych	3	1,2
Razem	258	100,0

Okazuje się, że co trzeci respondent studiował na uczelni publicznej. Z pytania otwartego dowiadujemy się, że były to takie prestiżowe uczelnie, jak np. Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Poznański, Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski.

Dodatkową miarą jest liczba absolwentów WSSE, którzy podjęli studia magisterskie. W sumie 306 osób podjęło studia magisterskie i aktualnie studiuje. Stanowi to 34,1% całej badanej populacji. Ale wskaźnik ten jest mylący, gdyż trzeba wyłączyć tych respondentów, którzy już ukończyli te studia. Okazuje się więc, że 52% ogółu pozostałych absolwentów aktualnie studiuje.

Zapytaliśmy także, na jakich kierunkach studiuje? Dominują cztery kierunki: pedagogika (34,3%), ekonomia (23,2%), zarządzanie i marketing (17%) i bankowość, finanse oraz rachunkowość (14,7%).

Interesowało nas także pytanie, czy zmieniły się proporcje między uczelniami prywatnymi i publicznymi. Obserwujemy interesującą ewolucję: zwiększył się znacznie udział uczelni publicznych. Łączna liczba osób studiujących wyniosła 306; na uczelniach publicznych studiuje 134 osoby (47,7%), a na prywatnych 163 osoby (53,3%). Widać stąd, że proporcje zmieniły się radykalnie: studia magisterskie na uczelniach publicznych ukończyło 32,9% respondentów, a obecnie studiuje aż 47,7%. Oznaczać to może istotną poprawę przygotowania absolwentów WSSE w ostatnich latach; na uczelniach publicznych na studia magisterskie można „dostać się” zwykle w drodze konkursu.

Bilans osiągnięć, aspiracji i możliwości edukacyjnych absolwentów WSSE

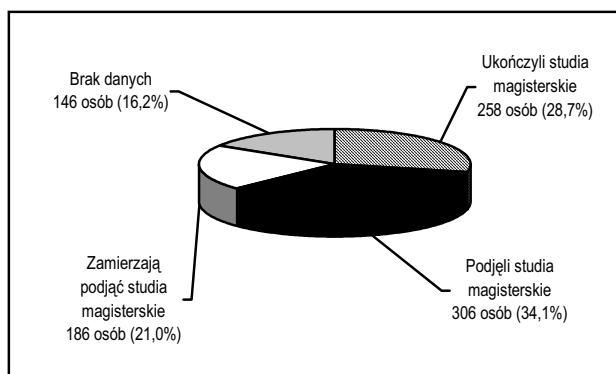
Na podstawie dotychczasowej analizy możemy przedstawić strukturę całej badanej populacji z punktu widzenia potencjału edukacyjnego; jest to swoisty bilans osiągnięć, aspiracji i możliwości edukacyjnych absolwentów WSSE.

W sumie 258 osób ukończyło studia magisterskie (28,7%), 306 osób podjęło takie studia (34,1%), a 186 osób (21%) zamierza je podjąć. Łącznie aktywny potencjał edukacyjny stanowi 87% wszystkich badanych absolwentów WSSE. Jest to wynik bardzo pozytywny i wysoki. Zapytaliśmy także, czy osoby, które zamierzają podjąć studia magisterskie, byłyby zainteresowane powrotem do WSSE, gdyby tu zorganizowano takie studia.

Otóż 172 osoby deklaruje zainteresowanie studiami magisterskimi w siedzibie WSSE. Jeżeli po-

równamy tę liczbę z tymi absolwentami, którzy zamierzają w najbliższym czasie podjąć takie studia, to okaże się, że 92% spośród nich byłoby zainteresowanych studiami magisterskimi w WSSE. Dodatkowe pytanie dotyczyło zainteresowania takimi studiami z wykorzystaniem zamiejscowych sal wykładowych. Prawie wszyscy (98%) spośród 172 osób zainteresowanych studiami magisterskimi w WSSE poparło idee wykorzystania do tego celu zamiejscowych sal wykładowych. Głównie dlatego, że umożliwiła to zmniejszenie kosztów studiów (świadczą o tym odpowiedzi na pytanie otwarte kwestionariusza).

Wykres 3. Bilans osiągnięć, aspiracji i możliwości edukacyjnych absolwentów WSSE (razem 896 osób)

Generalnie pięć przedstawionych mierników jakości i przydatności studiów zostało ocenionych przez absolwentów pozytywnie. W ocenie jakości kształcenia szczególne znaczenie ma również fakt, że 258 badanych absolwentów z lat 1999–2003, czyli 66%, ukończyło studia magisterskie na uczelniach prywatnych i publicznych z oceną dobrą lub bardzo dobrą (tylko sześciu z oceną dostateczną), a z pozostałych 306 studiuje (48% populacji), w tym 143 na uczelniach publicznych i 163 na uczelniach prywatnych. Jest to najważniejsza i najlepsza miara jakości studiów i intelektualnego potencjału edukacyjnego absolwentów WSSE.

ZAKOŃCZENIE

Badanie losów i karier zawodowych absolwentów wyższych szkół powinno być statutowym obowiązkiem wszystkich wyższych uczelni publicznych i prywatnych. Bez tych badań nie można ocenić, czy uczelnie kształcą studentów zgodnie z potrzebami gospodarki, w jakim stopniu kształcą poszukiwanych na rynku pracy specjalistów, a w jakim bezrobotnych. Bez tych badań nie jest możliwe pragmatyczne doskonalenie procesu nauczania, struktury i treści kształcenia.

Instytut Pracy i Spraw Socjalnych opracował i wytestował zatem nową metodę badań i narzędzia badawcze. Może także udzielić pomocy uczelniom wyższym w przeprowadzeniu podobnych badań. Porównanie wyników badań losów i karier zawodowych

absolwentów różnych uczelni ułatwiłoby prowadzenie bardziej adekwatnego niż obecnie rankingu szkół wyższych.

¹ Artykuł oparty jest na obszernym *Raporcie z badań jakości kształcenia losów i karier zawodowych absolwentów WSSE w Warszawie* (autorzy: prof. Mieczysław Kabaj i dr Urszula Jeruszka; współpraca: Daria Szatkowska, Beata Kaczyńska i Janina Magnuszewska), IPISS, Warszawa, marzec 2006, stron 143.

² U. Jeruszka (red.), *Efektywność kształcenia zawodowego*, IPISS 2000; U. Jeruszka (red.), *Metody badania losów absolwentów szkół zawodowych*, IPISS 2001; U. Jeruszka (red.), *Optymalizacja kształcenia zawodowego z punktu widzenia potrzeb rynku pracy*, IPISS 2002.

³ Także czas poświęcony na kontrolę jest często niewystarczający na pełną i pogłębioną ocenę jakości kształcenia (trwa zwykle kilka dni). Na przykład w Wyższej Szkole Społeczno-Ekonomicznej pierwszy kontroler z ramienia Państwowej Komisji Akredytacyjnej (PKA) prof. dr hab. Zbigniew Kwiecieński przebywał około 60 minut w kontrolowanej uczelni i napisał dyskwalifikacyjną oceną na kilkunastu stronach. W czasie wizyty nie rozmawiał z nikim z uczelni na tematy poruszane w jego protokole pokontrolnym (por. W. Pomykało, *Przyszłość polskiej szkoły wyższej*, Fundacja Innowacja (w druku), s. 4)

⁴ Opublikowany ostatnio ranking szkół wyższych oparty został na następujących 18 kryteriach ocen: (A) preferencje pracodawców, (B) ocena przez kadre akademicką, (C) wybór olimpijczyków, (D) moc naukowa, (E) potencjał naukowy, (F) dobór jakościowy rekrutacji, (G) rozpiętość oferty kształcenia, (H) rozwój własnej kadry i nasycenie kadry osobami o najwyższych kwalifikacjach, (I) dostępność dla studentów kadr wysoko kwalifikowanych, (J) zasoby biblioteczne – woluminy, (K) prenumerata polskich czasopism, (L) prenumerata zagranicznych czasopism, (M) dostępność miejsc do nauki własnej, (N) komputeryzacja zasobów bibliotecznych, (O) dostępność uczelni dla studentów zamiejscowych, (P) możliwość rozwijania zainteresowań naukowych, (R) wspieranie absolwentów, (S) osiągnięcia sportowe. Jak widać, brakuje tu najistotniejszego kryterium: ilu absolwentów znajduje zatrudnienie, a ilu pozostaje bezrobotnymi przez dłuższy czas po ukończeniu studiów.

⁵ W jednym z pierwszych i nielicznych badań losów absolwentów SGH uzyskano zwroty na poziomie 28%, ale „obecnie wskaźnik ten oscyluje wokół znacznie niższych wartości” (J. Wójcik, *Badania zawodowych losów absolwentów szkoły wyższej*, w: U. Jeruszka (red.), *Metody badania...*, op. cit., s. 81.

⁶ Na skutek pełnego wykorzystania telewizji cyfrowej do wspomagania działalności edukacyjnej WSSE dopiero od roku akademickiego 2003/2004 oceny części absolwentów dotyczących tej sprawy mają ograniczoną wartość poznawczą, bowiem pierwsze badane roczniki absolwentów albo w ogóle nie korzystały z telewizji edukacyjnej, albo korzystały tylko w postaci szczątkowej.

⁷ Wyniki badań jakości kształcenia w WSSE oraz uwagi krytyczne przedstawi dr U. Jeruszka w kolejnym numerze „Polityki Społecznej”.

⁸ Wynika z nich, że 40% pracujących Polaków było zadowolonych z wykonywanej pracy (Patrz: M. Kabaj, *Partycypacyjny system wynagrodzeń. W kierunku kapitalizmu partycypacyjnego, wysokiej wydajności i godziwej płacy*, IPISS 2002).

SUMMARY

The paper deals with new methods of quality evaluation and value added of higher education based on the opinions of students graduating from School of Economics and Social Policy in Warsaw. The methods have been tested and value added of higher education has been estimated. The system of 5 criteria of education quality of has been developed and tested.